

**SOSYAL BİLİMLER FELSEFESİ AÇISINDAN TÜRKİYE’DEKİ
ÜNİVERSİTELERDE BÖLGESEL COĞRAFYA ÖĞRETİMİ**
*Regional Geography Teaching in Terms of the Philosophy of Social
Sciences in Universities in Turkey*

Yrd. Doç. Dr. Münür BİLGİLİ

Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi, Coğrafya Eğitimi ABD
munur.bilgili@marmara.edu.tr

ÖZET

Bölge coğrafyası, coğrafi disiplinde 19. Yüzyılın ikinci yarısı ile 20. Yüzyılın ilk yarısında egemen olmuş bir alt disiplindir. Bu dönemde dünya ve ülkeler coğrafi özelliklerine göre belirli bölgelere ayrılıyor ve bu özelliklere göre inceleniyordu. İkinci Dünya Savaşı sonrasında bölge coğrafyası, coğrafyanın ana paradigması olmaktan çıktı. Yerini daha çok pozitivist olan diğer paradigmalara bıraktı. Her ne kadar bölge, coğrafi disiplinin merkezinden uzaklaşmasına karşın bölge terimi coğrafyada yaygın bir şekilde varlığını sürdürdü.

Günümüzde Türkiye’deki üniversitelerin çoğunda 1941 yılında Birinci Türkiye Coğrafya Kongresinde ayrılmış olan yedi bölge coğrafyası öğretimi yaygın bir şekilde devam etmektedir. Bu bölge ayrımı günümüz coğrafi anlayışıyla uyumlanmayan bir yaklaşımdır. Çoğunlukla gerçekliği yansıtmaktan ziyade anlaşılması zor sınırları içermekle kalmayıp, önemli bir değişim de geçirmemiştir. Bölgesel coğrafyanın özcü bir yaklaşım sergilemesi, indirgemeci bir anlayışa sahip olması, sınırların neden bu şekilde çizildiği gibi çeşitli noktalardan eleştirilmektedir. Bu nedenlerle sosyal bilimlerdeki felsefesindeki yaklaşımlar ile sınırları değiştirilemez bölgesel coğrafya arasında ortak bir zemin bulmak bilimsel açıdan zordur.

Anahtar Kelimeler: Bölge coğrafyası, coğrafya öğretimi, indirgemecilik, özcülük, sosyal bilimlerdeki felsefesi

ABSTRACT

Regional geography is a subfield of geography which dominated the discipline between the second half of the 19th and the first half of the 20th century. During this period, the world and countries were divided into specific regions according to geographical features and then regions were examined based on those features. After the Second World War, regional geography ceased to be a main paradigm in geography. It was replaced by other paradigms being mostly positivist. Although region was moved away from the geographical

discipline central point, the term of region, remained to be in use widely in the discipline.

Currently, most universities in Turkey have continued to teach widely the seven-region concept of geography created by the First Geography Congress of Turkey in 1941. This regional dividing is not compatible with existing geographical understanding. It does not reflect the reality by creating inexplicable borders, and did not undergo any significant change after their setting. Regional geography criticized for displaying essentialist approach and being reductionist and it was questioned why regional borders drawn this way. For these reasons it is difficult to find a common ground between approaches in philosophy of social sciences and the regional geography having unchangeable borders.

Keywords: *Regional geography, geography teaching, reductionism, essentialism, philosophy of social sciences*

1. GİRİŞ

Özgürlük, Dov Nir'in tanımıyla "birinin diğerinden farklı olma hakkıdır. Farklılıkları çalışarak özgürlüğün önemini vurguluyoruz" diyor. Nir, bu tanımı bölgesel coğrafyanın çeşitlilikleri çalışması bağlamında ince bir metaforla dillendiriyor. Bunu, bölgenin bir zenginlik olduğunu, *tek biçimlilik (uniformitarianism)* olmadığını ekleyerek yapıyor (Nir, 1990). Nir'in bu bölge benzetmesi ülkemizdeki bölge anlayışıyla bağdaşmamasına karşın yaklaşımının faydalı olduğu belirtilebilir.

Bölge bir isim mi? Sıfat mı? Yoksa bir fiil mi? En yaygın kullanılan isim bağlamında bölge olmasına karşın, sıfat olarak bölgesel kalkınma, bölgesel planlama, bölgesel teşvik, bölgesel şartlar gibi bağlamlarda sıkça kullanılmaktadır (Nir, 1990). Bu tür bağlamlarda bölge ana konuya bir destek, isme nitelik kazandıran bir özellik olarak durmaktadır. Fiil anlamında ise daha çok bölgeselleştirmek ve bölgelere ayırmak şeklinde yer almaktadır. Bölge kavramı farklı disiplinlerde farklı özelliklere atıf yapmaktadır. Bölge teriminin sadece coğrafyaya ait olmadığını, hatta coğrafi disiplin içinde bile bölgesel coğrafya ayırımına atıf yapılmadan sıkça kullanıldığını belirtmek gerekir.

Araştırmaya konu teşkil eden bölge kavramı Türkiye'deki üniversitelerde öğretimi yapılan bölge coğrafyasıdır. Türkiye'deki 9 coğrafya bölümünde, 7 coğrafi bölge ayrı birer ders olarak okutulmaktadır. 15 bölümde ise bölge coğrafyası "Türkiye Kıyı Bölgeleri", "Türkiye İç

Bölgeleri” ya da “Türkiye Bölgeler Coğrafyası I-II-III” şeklinde ders olarak okutulmaktadır (yok.gov.tr).

Coğrafi bölgenin en bilinen tanımı, belirli coğrafi özellikleriyle içinde benzerlik gösteren ve bu özelliklerle diğer bölgelerden ayrılan toprak parçasıdır. Bölge genel olarak bir ülkedeki alt ünitelere atıf yapılmaktadır. Bölge coğrafyası, coğrafyanın alt dallarından biri olup, insan ve çevre etkileşimini sınırlandırılan alan içerisinde incelenmesidir (Gregory, 2000).

Bölgesel coğrafya alansal farklılaşmayı inceler ve coğrafi benzerliklerden yola çıkılarak bölgeler oluşturulur (Hartshorne, 1939).

2. YÖNTEM

Araştırmaya öncelikle literatür taraması ile başlanılmıştır. Literatür taraması yapılırken coğrafi kaynakların yanı sıra bilim felsefesi ve daha özelde sosyal bilimler felsefesi ile ilgili kaynaklardan yararlanılmıştır.

Bilimsel çalışmalarda ilk olarak kavramsallaştırma (conceptualization) ile başlanılmalıdır. Kavramsallaştırma soyut fikir ve görüşlerin daha açık, anlaşılır ve sistematik tanımlarının yapılması sürecidir. Bu nedenle çalışmada ilk olarak bilimsel kavramlar açıklanmıştır. Araştırmada kavramsallaştırma aşamasında sonra işlemeleştirme boyutuna geçilmiştir. İşlemeleştirme (operationalization) kavramların belirli bir çerçevede daha anlaşılır ve ampirik bir duruma getirilmesi aşamasıdır (Neuman, 2014). Kavramların hangi bağlamlarda, nasıl işlerlik kazandığı bu süreçle ortaya çıkmaktadır. Çalışmada, bölgesel coğrafya anlayışı sosyal bilimler felsefesine göre kavramsallaştırdıktan sonra işlemeleştirme boyutuyla ele alınmıştır.

2.1. Problem Cümlesi

Türkiye’deki üniversitelerde öğretimi yapılan bölgesel coğrafyanın bilimsel temelleri var mıdır?

3. BÖLGE COĞRAFYASININ TARİHSEL GELİŞİMİ

Tarihte toprağı bölgelere ayırmak M.Ö. 4. ve 5. yüzyıllara, Eski Yunan dönemine kadar uzanıyor. Herodot çalışmasında Babil’de bahçeleri, duvarları, nüfusu, kapıları ve binalarıyla betimlemiş ve bu yeri Mezopotamya Krallığının bir bölgesi şeklinde vermişti (Bailly, 2008). Etimolojik olarak Eski Yunanca bir terim olan ve ilk defa Strabon

tarafından kullanılan *koroloji* (*chorology*) yer, mekân anlamına gelmekte olup, belirli bir yerdeki coğrafi olguların incelenmesini içeriyordu (Gregory, 2000). Bu terim genel olarak bölge coğrafyasının ilk formu olarak görülmüştür. 12. yüzyılda ise ünlü Müslüman coğrafyacı El-İdrisi bölge coğrafyası kapsamında değerlendirilebilecek alansal çalışmaları ile tanınmıştır. Özellikle kartografik çalışmaların katkısı bu çalışmalarda önemli rol oynadı. El-İdrisi Avrupa, Kuzey Afrika ve Orta Asya ilgili geniş bilgiler içeren bir dünya haritası çizdi. Bu harita Müslüman kartoğrafyacılar arasında çizilmiş olan dünya haritalarının en detaylısıydı (Ahmad, 2008). Bu harita bölge coğrafyasının gelişimine önemli katkılar sundu.

Bölge kavramı coğrafi keşifler döneminde hız kazanmıştır. Yeni keşfedilen yerlerde Avrupa'nın bildiği topraklar ve topluluklarla ilgili birçok açıdan koşutluk göstermeyen bir durum söz konusuydu. Farklı özellikteki coğrafyalarla karşılaşmak bölge coğrafyasının gelişmesindeki en önemli etkendi. 17. yüzyılın başlarında Bernhard Veranius, *Geographia Generalis* adlı çalışmasında genel ve özel coğrafya ayrımı yaparak bölgesel coğrafyanın yolunu açtı. Coğrafi keşiflerle Avrupa, Yeni Dünya'da karşılaştıkları yerleri farklı bölge ve topraklara ayırmaya başladı. 18 ve özellikle 19. yüzyılda yapılan deniz aşırı seferler ile yeni yerler tanımlanıp ve bu tanımlara göre bölgeler oluşturuldu. Immanuel Kant, Alexander von Humboldt, Carl Ritter, Ferdinand von Richthofen ve Alfred Hettner gibi coğrafyacılar bölgesel coğrafyanın gelişmesine hem gezi notlarıyla hem de yazdıkları eserlerle katkıda bulundular (Warf, 2006). 19. yüzyıl ile 20. yüzyılın ilk yarısındaki bölgesel coğrafya yeryüzünü belirli bölgelere ayırmak, bu bölgelerin sınırları içindeki insan-çevre arasındaki ilişkiler bağını ortaya koymak ve diğer bölgelerle olan farklılıkları açıklamaya yönelikti. Ritter'in *Erdkunde* (Coğrafya) ve Humboldt'un *Kosmos* (Kozmos) adlı çalışmaları modern bölge coğrafyasının örnekleri olarak görülüyordu (Warf, 2006). Bölge coğrafyası, yeni yerlerin keşfi ve sanayileşme hareketleri ile Avrupa'da yönetici sınıfa önemli katkılar sağladı. Çünkü yeni yerlerle ilgili iklim şartları, bitki örtüsü, toprak verimliliği, doğal kaynaklar ayrıntılı olarak tanımlandı. Yönetici sınıflar ve emperyal kuvvetler bu yerlere sahip olmalarının gerekçelerini bölge coğrafyacılarının yaptıkları ayrıntılı çalışmalarda buldular. Bu gelişmelerin sonucu olarak 1821 yılından itibaren birçok şehirde coğrafya dernek ve toplulukları kuruldu. Böylece

yaptığı katkılar nedeniyle yönetici sınıfların desteğini alan coğrafya bilimi hızla gelişmeye başladı (Barnes, 2006).

Sanayi devriminden sonra İngiltere’de ve diğer Avrupa ülkelerinde şehir nüfusu hızla artmaya başladı. 1800 yılında Londra’nın nüfusu 1 milyona yaklaştı ve o dönemde Avrupa’nın en büyük şehri konumuna geldi (Newbold, 2010). Çoğu coğrafya, daha önce farklı bölgeler olarak algılanırken sanayileşme hareketleri bu algıyı önemli oranda değiştirdi. İkinci Dünya Savaşı’na katılan birçok coğrafyacı, ayrı bölge olarak düşündükleri yerlerin aslında çok farklı özellikler taşımadığını fark etti. Savaş sonrasında tekrar bilimsel çalışmaların hız kazanması coğrafi disiplin içinde değişik yaklaşımların ortaya çıkmasına zemin hazırladı (Livingstone, 1992). Buna karşın bölge coğrafyası uzun bir dönem disiplin içindeki yerini korudu ve 19. yüzyılın ikinci yarısı ile 20. yüzyılın ilk döneminde en parlak dönemini yaşadı (Claval, 2007). Almanya ve Fransa bölge coğrafyasının en fazla geliştiği iki ülkeydi. Nitekim ilk coğrafya dernek ve toplulukları bu ülkelerde açıldı. Fransa’da, Alman coğrafyacı Friedrich Ratzel’den etkilenen Vidal de la Blache ünlü bir bölge coğrafyacısıydı ve ülkesinde modern coğrafyanın kurucusu olarak görüldü. Ona atfedilen *posibilizm*, (kendisi hiçbir zaman bu terimi kullanmamıştır) çevresel determinizmden sonra modern coğrafya geleneğinde etkin olan ikinci paradigma oldu. Blache, coğrafyanın ana amacını dünyayı bölgelere ayırmak ve bu bölgeler ekseninde incelemek şeklinde açıkladı. Fransa Coğrafyası (Tableau de la Géographie de la France, 1903) adlı kitabında Fransa’yı bölgelere ayırarak inceledi. Vidalci bölgesel yaklaşımda posibilizmle birlikte insan çevresel determinizme göre biraz daha etkin konuma geldi. Vidal de la Blache ayırdığı bölgeleri *yaşam şekli (genre de vie)* olarak isimlendirdi. Ona göre bölgeler ayrı birer yaşam alanıydı. Bu yaşam alanları çevre ile sıkı sıkıya bağlıydı. Çevre belirli zorluklar ve fırsatlar sunuyor, insanlarda yaşam şekline göre bunlardan kendilerine en uygun olanları seçiyordu. Bu dönemdeki Vidalci coğrafya, klasik coğrafya olarak adlandırılmıştır (Claval, 2000).

1939 yılında ABD’li ünlü bölge coğrafyacısı Richard Hartshorne Coğrafyanın Doğası (Nature of Geography) adlı kitabını yayınladı (Hartshorne, 1939) Bu kitap modern coğrafya döneminde *alansal farklılaşmayı (areal differentiation)*, yani bölge coğrafyasını savunan son önemli eser olarak görülmektedir (Agnew, 2000). Kitabında coğrafyanın ana amacının bölge coğrafyası olması gerektiğini, sistematik coğrafya

çalışmalarının bölge coğrafyaları ile tamamlandığını ileri sürdü. Bu yaklaşım coğrafyada nicel devrimin öncülerinden Fred K. Schaefer tarafından sert bir şekilde eleştirildi. Schaefer, Coğrafyada Özgüçülük: Metodolojik Bir İnceleme (Exceptionalism in Geography: A Methodological Examination) adlı çalışmasında Hartshorne'a cevaben coğrafyanın amacının bölgesel (korolojik) çalışmalar olmadığını ve coğrafyanın genel bilimsel yasalara ulaşmaya çalışan pozitivist bir bilim olması gerektiğini söyleyerek karşılık verdi (Rana, 2008). Schaefer ayrıca disiplinde var olan kavram ve kategorilerin sürekli gözden geçirilmesi gerekliliğini vurguladı (Hickey ve Lawson, 2005). Bu tartışma bölgesel coğrafyanın disiplinin ana akımdan düşmesinden önce disiplin içinde yaşanan önemli bir tartışmaydı. İkinci Dünya Savaşı sonrası bölge coğrafyası birçok önemli destekçisini kaybetti ve yerini 1950'li yıllarda nicel devrime bıraktı (Claval, 2000).

4. SOSYAL BİLİMLER FELSEFESİ VE TÜRKİYE'DEKİ ÜNİVERSİTELERDE BÖLGESEL COĞRAFYA ÖĞRETİMİ

1950li yıllarda coğrafi disiplinde bölge coğrafyası Batı'da ana paradigma olmaktan çıktı. Yerini pozitivism eksenli nicel devrime bıraktı. Nicel devrim döneminde geometrik formüller, lokasyon teorileri, yerleşme planları önem kazandı. Bilimsel yasalara ulaşmaya çalışmak en önemli hedefti. Mekânsal analizler ve bu analizlerden oluşturulan yasalar nicel devrimin en önemli özelleridir (Barnes, 2006). Yaklaşık aynı dönemlerde Türkiye'de 1941 yılında yapılan Birinci Türkiye Coğrafya Kongresi'nde alınan kararlar doğrultusunda Türkiye yedi coğrafi bölgeye ayrıldı (Özey, 2006). Bu yedi coğrafi bölgeyi temel alan bölgesel coğrafya öğretimi üniversitelerde günümüzde halen yaygın bir şekilde yapılmaktadır. Aşağıda sosyal bilimlerdeki yaklaşımlar ve Batı'daki bilimsel gelişmelere göre Türkiye'deki bölge coğrafyası ele alınmıştır.

Türkiye'deki üniversitelerde öğretimi yapılan bölge coğrafyası *deskriptiftir*. Deskriptif tanımlayıcı, betimleyici, tasvirici anlamlarına gelmektedir Bu betimleyici özellik bölgesel coğrafyanın bilimsel temelleri için sorun teşkil etmektedir. Çünkü tanımlayıcı, tasvirici özellikteki çalışmalar bilimsel olgulara ve yargılara ulaşma özelliği taşımazlar. Yani *nomotetik (bilimsel yasa koyucu)* değildirler (Livingstone, 1992). Oysa bilimin en önemli amaçlarından biri genel yasalara ulaşmaktır. Genel yasalara ulaşmamış olmak, olgulara açıklama getirememek anlamına

*SOSYAL BİLİMLER FELSEFESİ AÇISINDAN TÜRKİYE'DEKİ ÜNİVERSİTELERDE BÖLGESEL
COĞRAFYA ÖĞRETİMİ*

gelmektedir. Bu bağlamda Türkiye'deki üniversitelerde öğretimi yapılan bölge coğrafyası önemli oranda tanımlayıcı ve betimleyicidir. Bölgesel coğrafya kapsamını uzun listeler ve yer isimleri oluşturulmuştur. Daha sonra bu isim ve listeler geniş bir şekilde tanımlanmaktadır. Kısaca betimleyici bir yöntem benimsenmiştir. Bu açıdan coğrafi bölgeler *normatif* (nomotetik) bir bilimsel kimlik taşımamaktadırlar.

Türkiye'deki bölge coğrafyası *özüncülük* (*exceptionalism*) temellidir. Özüncülük, herhangi bir özelliğin sadece belirli bir yerde olduğunu ve bu özelliğin diğer yerlerde olmadığını ifade eden yaklaşımdır. Tekçil, biriciklik özelliği taşır (Livingstone, 1992). Bu açıdan Türkiye'deki bölge coğrafyası özüncüdür. Bölge coğrafyası kapsamında sınırları kesin bölgeler oluşturmak, o bölgelere özüncü özellikler atfetmek anlamına gelir. Oysa bu bölgeler özüncü bir karakter özelliği taşımamaktadırlar. Çünkü birçok bölge aynı coğrafi özellikleri paylaşmaktadır. Özüncü olmalarının bir diğer sakıncası ise genellemeye ulaşmayı engellemesidir. Genellemelere ve yargılara ulaşamayan bir yaklaşım, bilimsel bir temele oturmamış demektir. Çünkü bilimin en önemli özelliklerinden birisini genel yargılara ulaşmayı yerine getirememektedir.

Türkiye'deki bölge coğrafyası *indirgemecidir*. İndirgemecilik (reductionism) daha karmaşık, girift olgu ve konuları bileşenlerine, onu oluşturan temel bir özelliğe indirgeyerek açıklamaya çalışmaktır (Proudfoot ve Lacey, 2010). Coğrafyada, ekonomik faaliyetleri insanın rasyonelliğine indirgeyerek rasyonel seçim teorisiyle açıklamak, fizikte atomu quark, lepton ve hadron gibi temel parçacıklarından yola çıkarak açıklamaya çalışmak örnek olarak verilebilir. Bu noktada önemli bir fark ortaya çıkmaktadır. Bu fark, fen bilimleri ile sosyal bilimlerin çalışma konuları ile ilgilidir. Fen bilimleri madde odaklı iken, sosyal bilimler insan odaklıdır. Bu nedenle indirgemecilik sosyal bilimlerde daha fazla problem teşkil eden bir yaklaşımdır (Barnes, 2000). Sosyal bilimlerde insan odaklı bir olgu tek bir özelliğine indirgeyerek açıklanabilir mi? Bir ülke coğrafi açıdan yedi bölgeye indirgenerek açıklanmış oluyor mu? Bu soruların yanıtları sosyal bilimlerdeki yaklaşımlara göre "hayır"dır. Türkiye'deki coğrafi bölgelerin varlığı bizzat indirgemeciliktir. Bu yaklaşım olguları daha genel ve farklı boyutlardan ele almayı zorlaştırmaktadır. İndirgemecilik ayrıca daha kompleks olguları olmadığı kadar basit gösterilmesine neden olmaktadır. Çünkü bölgeyle olgular dar bir

çerçeveye hapsedilmektedir. Bu katı bölge anlayışı hem indirgemeciliğe hem de zihin haritalarına örnek teşkil etmektedir. Türkiye’de coğrafi bölgeler ve bölge sınırları birer zihin haritasıdır. Zihin haritalarının oluşması kişiye özgü, değişken ve görecelidir. Kişiye özgülük ise bilimsel yaklaşımla uyum göstermez. Bu nedenlerle indirgemecilik ve zihin haritaları yönleriyle bölgesel coğrafyanın bilimsel temeli sorunludur.

Türkiye’deki üniversitelerin çoğunda öğretimi yapılan bölge coğrafyası, günümüz sosyal bilimlerinde hâkim olan *mekân* algısıyla neredeyse taban tabana zıttır. Mekân sürekli değişen, anlam yüklenen, sınırları tam kesin olmayan, farklı olguların iç içe geçtiği bir özellik göstermektedir. Bitmeyen insan ve eşya hareketlerini, akışını içerir (Thrift, 2003). Tekliği kabul etmez, yüklenen sınırları aşar. Mekânsallık hiç durmayan bir süreçtir. Bir oluş ve yeniden olma halidir (Grossberg, 2013). Mekânlar diğer mekânlarla ilişkiseldir. Sabitliği kabul etmez. İnsan, mekânın en önemli bileşenidir. Mekânlar değişim içindedir. Fiziki faktörler de bu değişim olgusunun etkisindedir (Massey, 2005). Örneğin, bir coğrafyada yeni adalar oluşurken diğer bir coğrafyada bazı yerler sular altında kalmaktadır. Dağlar sürekli aşınırken bir yandan yeni dağlar oluşmaktadır. Belirtilen mekân anlayışı karşısında döneminin bilimsel paradigmasına göre şekillenen coğrafi bölgelerin halen korunması ve buna göre olguların ele alınması bilimsel gerçeklikle çelişmektedir. Bölgeler mekânsal çeşitliliği ve etkileşimi yakalamaktan uzaktır. Bu bölge anlayışı mekâna göre arkaik, statik ve kapalıdır. Statiktir çünkü mekânların dinamikliğini yansıtmamaktadır. Arkaiktir çünkü yıllardır hiçbir değişim geçirmemiştir. Kapalıdır çünkü sınırları sıkıca belirlenmiş ve tüm faaliyetler bu belirlenen sınırlar içinde ele alınmaktadır. Günümüz mekân algısına göre bölge oldukça *anakronik* görüntü vermektedir. Yani zamana ve dönemin bilimsel anlayışıyla uyuşmamaktadır. Bölge sınırları değişmediği gibi öğrencilerden bu sınırların karıştırılmaması istenmekte hatta sınavlarda ayrıntılı bölge sınırları sorulmaktadır. Bilimsel bir temele ve mantığa oturmadığı için çoğu öğrenci bu sınırları sınavlar için anlık ezberlemekte ve daha sonra unutulmaktadır. Bu nedenlerle günümüz mekân anlayışı açısından bölge coğrafyasının bilimsel temelleri oldukça problemlidir.

Coğrafi disiplinde önemli olan sadece topoğrafya değildir. *Topoloji* de bir o kadar önemlidir. Topoloji matematiğin önemli bir dalı olmasına karşın coğrafya ile de son derece yakından ilgilidir. Eski Yunanca yer,

uzay ve mekân anlamına gelen topos ile bilim anlamına gelen logos sözcüğünün bir araya gelmesi ile oluşmuştur. Yani yüzeyleri, mekânları incelemektedir. Matematik, topolojide cisimlerin kırılmadan başka cisimlere dönüşmesini incelerken, coğrafyada mekânlar arasındaki ilişkiler ağı incelenir. Yani sadece topoğrafik şartların verilmesi yeterli değil, mekânsal bağlamda topograflar arasındaki ilişkiler ağı da son derece önemlidir. Topoğrafyalar arasındaki ilişkiler ağı ise topolojik özellikler olarak bilinmektedir. Ulaşım ağları, haberleşme networkları, şehir içlerindeki yerüstü ve yeraltı ağları topolojik özelliklerdir (Creswell, 2013). Bu özellikler ekseninde düşünüldüğünde bölgesel coğrafya sınırları topolojik özellikler dikkate alınmadan çizilmiştir. Bölge coğrafyası, topolojik özellikler bağlamında mekânın günümüzde gözden düşen bir türüyle uyum göstermektedir. Bu mekân türü *mutlak mekân (absolute space)* olarak bilinmektedir. Mutlak mekân sınırları belirli, değişmez, katı bir mekân türüdür (Warf, 2009). Bu nedenlerle coğrafi bölgeler, bilimsel açıdan mutlak mekân gibi arkaik daha açık ifadeyle ilkel bir görünümdeyler.

Bilimsel bilginin oluşturulmasında en önemli aşamalardan biri *teorileştirme* sürecidir. Bilimsel araştırmalarda ilk basamak araştırılacak konu ve olguların belirlenmesidir. Daha sonra gözlem aşamasına geçilir. Bu gözlemler ışığında hipotezler ortaya konur. Hipotezler, çalışılan disipline uygun bir şekilde (fen veya sosyal bilimler) seçilen deneyler ile test edildikten sonra sonuçlara ulaşılır. Sonuçlar hipotezlere göre değerlendirilir ve kontrol aşamasından geçirilir. Son aşamada ise çıkarım ve teorilere ulaşılır (Hubbard vd., 2005). Türkiye'deki bölge coğrafyası yaklaşımı teorileştirme sürecine olanak tanımamaktadır. Çünkü tekçildir, özgücüdür ve özcüdür. Genelleme yapmaya elverişli değildir. Genelleme yapamadığı için tasvire ağırlık vermektedir. Bilimsel sorgulamalara kapalı bir özellik göstermektedir. Sınıflandırma ve tekrar silsilesidir. Sürekli aynı konuları tekrar edilerek ve bıktırıcı bir sınıflandırma ile ele alınmaktadır. Örneğin, hangi bölge en yağışlıdır? Tahıl en çok hangi bölgede yetiştirilir? Kömür en çok hangi bölgede çıkarılır? Benzeri sorular sıkça sorulmaktadır. Bu tür sorular yapay sınırlara göre oluşturulmuş yapay sorulardır. Bilimsel çıkarım için elverişli bir altyapı sunamazlar. Kısacası bilimsel teorileştirme açısından da bölge coğrafyasının temeli zayıftır.

Bilim felsefesinde *nedensellik (causality)* olguların birbirleriyle bağlantılı olması, benzer koşullarda benzer sonuçların ortaya çıkması

şeklinde tanımlanmaktadır (Risjord, 2014). Bu yaklaşım fen bilimlerine daha uygun düşmesine karşın sosyal bilimler için biraz problemlidir. Çünkü sosyal bilimler insan merkezlidir ve insan aynı şartlarda her zaman aynı tepkileri vermez. Bu nedenle her zaman aynı nedenler aynı sonuçları doğurmaz. Çünkü özgür iradesi olan faili yani insanı içermektedir. Örnekeleyecek olursak A neden, B sonuç olsun. Sosyal bilimlerde her zaman A var diye B ortaya çıkmayabilir, C ve/veya D ortaya çıkabilir. Ya da B'nin olması her zaman A'nın varlığına işaret etmez. D ve E nedeniyle B ortaya çıkmış olabilir. Sosyal bilimler bu nedenlerle nedenselliğe fen bilimlerine göre daha mesafelidir ve yaklaşım bilim felsefesi içindeki sıcak tartışma konularından birini oluşturmaktadır (Gordon, 1991; Türkçeye çev: Tatlıcan ve Kösebalaban, 2013). Aynı şekilde Kant, nedenselliğin insanın özgür iradesiyle ters düştüğünü, nedenselliğin determinizmi çağrıştırdığını belirtmektedir (Rosenberg, 2008). Bu açıdan bakıldığında Türkiye'deki bölge coğrafyası çoğunlukla nedensellik üzerine kuruludur. Çünkü bölge sınırları çoğunlukla fiziki faktörlere göre çizildiği için otomatik olarak çevrenin insan üzerindeki hâkimiyetine vurgu yapılmıştır. Tüm bölgelerde insan fiziki faktörlere göre ikincil konumdadır. Çevre insan faaliyetleri ve karar alma sürecinde dominant faktör olarak verilmiştir. Ayrıntılı fiziki coğrafya betimlemeleri çevrenin insan üzerinde ne denli etkin olduğunu göstermeye yöneliktir. Bölgesel sınırlarının önemli oranda jeomorfoloji temelli çizilmiş olması çevre merkezli nedenselliğe vurgunun kanıtıdır.

Bölgeler *sosyal yapılandırmalardır (social constructivism)*. Sosyal bilimler felsefesi açısından bilgi, sosyal yapılandırmaların yani insan pratiklerinin ürünüdür. Birey ve kurumların etkileşimleriyle bilimsel bilgi oluşturulmuş ve gelişmiştir. Bilimsel bilginin sosyal yapılandırmalar ile oluştuğuna dair etkili eser Thomas Kuhn'un Bilimsel Devrimlerin Yapısı (The Structure of Scientific Revolutions) adlı kitabıdır. Bu kitapta Kuhn bilimsel paradigmanın ne olduğunu da ayrıntılı bir şekilde açıklamaktadır (Kuhn, 1962). Bütün bilimler sosyal yapılandırmadır. Bu yaklaşımda herhangi bir sorun görülmemektedir; ancak sosyal yapılandırmaların anlam kazanması için sağlam bir temel ihtiyaç vardır. Coğrafya, fizik, biyoloji, felsefe neden var? Şeklindeki soruları yanıtlamak zor değildir. Bu bilim dalları belirli ihtiyaçlara cevap vermektedirler. Olguları anlamamızı ve açıklamamızı kolaylaştırmada faydalıdırlar. Bölge coğrafyası bağlamında kurulan sosyal yapılandırmalar ise sorunludur; çünkü gerçeği

yansıtmaktan uzak bir yaklaşımla oluşturulmuşlardır. Coğrafi bölgeler kendi içinde tekçil olmadığı gibi, diğer bölgelerle aralarında benzerlikler ve farklılıklar içermektedir. İklim, bitki örtüsü, nüfus yoğunluğu, turizm gibi farklı coğrafi açılardan baktığımızda coğrafi bölgelerin temelsiz bir şekilde yapılandırıldığı görülmektedir. Bu faktörlerin hiçbiri sadece belirli bir bölgeye aidiyetlik göstermediği gibi coğrafi olguları anlamsız şekilde parçalamaktadır. *Holistik (bütüncül)* bir açıdan bakmayı zorlaştırırken *ilişkisel*liği göz ardı etmektedir. Olgular arasındaki bağlantılar koparılıp, daha görünmez bir hale dönüşmektedir. Özele inerken genelden kopulmaktadır. Bölgeler bu haliyle olguları daha dar bir çerçeveden ele almaktadır; çünkü sınır koymak otomatik olarak bilimsel çerçeveyi daraltmaktadır. Yerele inerken genelden kopulmamalıdır çünkü olgular birbirleriyle ilişkisel konumdadır. Bu yaklaşımla coğrafi bölgeleri inceleyen biri, bu bölgelerin tamamen kendilerine has özellikleri olduğuna inandırılmaktadır. İnandırılmaktadır; çünkü toprağı bölgelere ayırmak onlara özel özelliklerin olduğunu, diğer bölgelerde bu özelliklerin olmadığını ya da daha önemsiz olduğunu varsaymak anlamına gelmektedir. Dolayısıyla coğrafi bölgeler sosyal yapılandırmalar açısından da sorunludur.

Türkiye Fiziki Haritasına dikkatle bakıldığında bölgelerin oluşturulmasında en önemli kriterin yer şekilleri olduğu görülmektedir. İklim, bitki örtüsü, nüfus dağılışı, ekonomik faaliyetler ve diğer faktörler çok fazla dikkate alınmamıştır. Çünkü birçok bölgede iklim şartları, bitki örtüsü, nüfus hareketleri, ekonomik faaliyetler benzer özellikler göstermektedir. Bölgesel ayırım sorunlu olmasına karşılık bununla yetinilmemiş; bölgeler bölümlere, bölümler yörelere, yöreler alt yörelere kadar ayrılmıştır. Aynı iklim şartları onlarca coğrafi bölüm ve yöre içinde onlarca defa tekrar edilmektedir. Aynı şekilde toprak şartları, bitki örtüsü, turizm faaliyetleri ve diğer coğrafi faktörlerde farklı başlıkta ancak neredeyse aynı içerikle tekrar edilmektedir. Bu yaklaşım *pragmatik* olmaktan uzaktır. Tekrar ve ezber odaklıdır. Bu nedenlerle *pedagojik* açıdan problemlidir. Coğrafyada, tekrara dayalı tanımlayıcı ve betimleyici yaklaşım daha önce belirtildiği 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyılın ilk yarısında etkin bir şekilde kullanılmıştı. Türkiye'deki bölge coğrafyası Batı'da 50-60 yıl önce geçerli olan yaklaşımla örtüşmektedir. Bir ülkenin coğrafi özelliklerin açıklanması için kesin bölgesel sınırlara ayrılması gerekli değildir; çünkü bu bir zorunluluk veya önkoşul olmadığı gibi bilimsel

açından da sorunludur. Bir ülke coğrafi bölgelere ayrılmadığında coğrafi özellikleri ortadan kalkmamaktadır. Buradaki temel sorunlardan biri bir ülkenin bölgelere ayrılmadan açıklanamayacağına duyulan derin inançtır. Bölgeler olmadan yerlerin ifade edilemeyeceği şeklindeki sav da geçerli değildir; çünkü ana ve ara yönler, ilişkisel lokasyonlar kullanılarak herhangi bir yer istenildiği gibi açıklanabilir.

Türkiye'deki bölge coğrafyası "öz"cü (*essentialism*) bir özelliğe sahiptir. Özcülük herhangi bir özelliğin örneğin; kültür, cinsiyet, etnik köken gibi özelliklerin değişmez bir öz ile belirlendiği anlamına gelmektedir. Özcülük, aşırı basitleştirme ve kalıp yargılara (*stereotype*) neden olduğu için eleştirilmektedir (Clifford vd, 2010). Coğrafi bölgelerin varlığı onların belirli özlerle donatıldığını ve bu özlerden kopamayacakları anlamına gelmektedir. Peki, İç Anadolu Bölgesi hangi öz ile Doğu Anadolu Bölgesi'nden ayrılıyor? Doğu Anadolu Bölgesi hangi öz ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden ayrılıyor? Soruları çoğaltmak mümkün ve kolaydır. Bu tür özlerin var olduğunu ve bu öz özelliklerin diğer bölgelerde olmadığını söylemek hayli iddialı bir yaklaşımdır. Herhangi bir bölgede bir özelliğin yaygın olarak var olması onun diğer bölgelerde olmadığı anlamına gelmemektedir. Türkiye bölge coğrafyası ile ilgili temel sorunlardan biri biraz farklı olan bir yeri hemen ayırmak ve diğer yerler ile arasına sınır koymaktır. Bu tür sınırlar gerçekte örtüşmemektedir ve özcü bir yaklaşıma işaret etmektedir. Bölgeler olduğu sürece bu özlerin neler olduğu da açıklanmalıdır. Buna karşın insan faktörü yani fail, aktörün etkili olduğu sosyal bilimlerde özlerin olmadığı ya da olduğu iddia edilen özlerin bilimsel açıdan kuşkuyla karşılandığı da belirtilmelidir.

1980'li yıllardan itibaren coğrafi disiplin *postmodern* ve *post-yapısalcı* yaklaşımlardan önemli oranda etkilendi. Bu etki günümüzde hala devam etmektedir. Her ne kadar bu iki akım bazı açılardan farklılık gösterge de belirgin ortak değerler etrafında birleşmektedirler. Bu yaklaşımlarda çeşitliliğe ve insan failliğine dikkat çekilmektedir. Değişmez gerçeklere kuşkuyla yaklaşıırken, özcülüğe karşı kesin bir duruş vardır (Harrison, 2006). Türkiye'deki bölge coğrafyası ve postmodernist/post-yapısalcı ilişkisine gelince: Bu yaklaşımlarda insan failliği oldukça vurguludur. Oysa bölge coğrafyası insandan çok çevreye vurgu yapılmaktadır. Postmodern/post-yapısalcı yaklaşımda özcü bir yaklaşıma karşı iken, bölgesel coğrafya insan topluluklarını ve toprakları bölgelere ayırıp, onlardan hiçbir şekilde kazanamayacak etiketlemelere yol

açan “öz”lerle doludur. Bölgeler ayrıca özcü olduklarından çeşitliliği kolayca; ancak gerçeği yansıtmayan bir şekilde silikleştirmektedir. Çoğulculuğu ve renkliliği maskeleymektedir. Bilimsel bilginin oluşturulmasında sosyal, kültürel faktörler ile güç ilişkilerinin etkisi postmodern/post-yapısalcı yaklaşımlarda önemli bir yere sahiptir. Oysa bölgesel coğrafyada bilimsel bilgi doğrudan doğa tarafından sunulmuş şekilde verilmektedir. Coğrafi bilginin oluşmasında etkili olan kültürel, sosyal faktörler ve tarihsel bağ bölgesel coğrafyada önemli oranda eksiktir.

Türkiye'deki bölge coğrafyası, modern coğrafyanın ilk iki paradigması olan *çevresel determinizm* ve *posibilizmi* çağrıştırmaktadır. Bu yaklaşımların ilki, çevresel determinizme göre çevrenin insan üzerinde mutlak bir hegemonyası vardır. İnsan hareketleri ve faaliyetleri çevre tarafından kontrol edilmektedir (Mathewson, 2006). Posibilizmde ise çevre etkili olmasına karşın, insan çevrenin sunduğu imkânlar ve zorluklara göre cevap vermektedir. Yine de çevrenin önemli bir etkisi bulunmaktadır (Pitzl, 2004). Günümüz sosyal bilimler felsefesinde ve dolayısıyla coğrafi disiplinde bu bağlamda en önemli rol insana aittir. İnsan faildir, aktiftir, sosyaldır, aktördür. Oysa coğrafi bölgelerimiz daha önce de belirtildiği gibi fiziki coğrafya temellidir. Vurgu sürekli çevre üzerine yapılmaktadır. Bu nedenle İnsan daha silik görünmektedir. Bu durum coğrafyanın tanımlarından “insan-çevre arasındaki karşılıklı etkileşimi açıklamaya yöneliktir,” ifadesiyle uyumamaktadır. Modern sosyal bilimler anlayışında insan-çevre ilişkisinde ağırlık, çevreye ve çevrenin insan üzerindeki etkisine yönelik değildir. Tam tersine, insan birincil faktördür. Çevre üzerinde giderek hâkim olan insandır. Her ne kadar çevre bizi etkilemeye devam etmesine karşın, ana fail insandır. Doğal afetlerde insanların yaşamını yitirmesinde suçlayacağımız olgu doğanın kendisi değil, insandır.

Çevreyi, insanı kontrol eden ana etken olarak görmek bilimsel açıdan oldukça tehlikelidir. Bu şu anlama gelmektedir; çevre bize o kadar etki ediyor ki, insanoğlu kendi geleceğini çizemiyor, doğanın etkisi altında, geleceğimiz büyük oranda önceden belirlenmiş demektir. Türkiye'deki bölge coğrafyası ayrımı fiziki coğrafya ağırlıklı ve katı olduğundan çevrenin etkisine olan vurgu gerçekte var olandan çok daha fazlasını içermektedir. Bu nedenlerle bu tür bölgelerin oluşturulması hem küresel bağlamda dünyada hem ulusal boyutta olumsuz, küçük düşürücü, kalıp yargı kimliklerin oluşturulmasına yol açmaktadır. Edward Said'e

göre Doğu, Batı'nın gözüyle oluşturulmuş bir doğuydu. Batı, Doğu'yu mistisizmle, tembellikle, çıkarıcılıkla, egzotizm, ikincil kimlikle şekillendirdi. Doğunun içindeki farklılıkları, çeşitliliği, zenginliği görmeye çalışmadı (Said, 1978). Bu kimlik oluşturulma süreçleri genellikle belirli bir bölge bağlamında yapılmaktadır. Türkiye'deki bölge coğrafyası ise farklılıkları sınır olarak görmektedir. Katı sınırlarıyla kimlik oluşturma sürecine yardımcı olmaktadır. Bu kimlik verme süreci çoğunlukla gerçeği yansıtmadığı gibi insanları birer bölgeye yerleştirerek orada homojen bir bölge ve insan topluluğu varmış algısı yaratmaktadır. Çeşitlilik gözden kaçırılmaktadır. Dolayısıyla gündelik yaşamda karşılığı yoktur. Bu yaklaşım modern jeopolitikte de eleştirilmektedir. Örneğin, dünyada bölgeler çoğunlukla güçlü devletlerin çıkar ilişkisi doğrultusunda oluşturulmuş, ona göre kimlikler verilmiştir (Tuathail, 1996). Bu kimlikler çoğunlukla negatif yüklüdür (Ortadoğu, Sahra Altı gibi), güç ilişkileri düzleminde gücünün etkileriyle şekillenmişlerdir. Bu coğrafyalar *hayali coğrafyalardır (imaginative geographies)*. Hayali coğrafyalar ve hayali bölgelerdir çünkü gerçeğe bağdaşmamaktadırlar. Hayali bölgelerdir ancak kimlik vermede başarılı olmuşlardır. Bu kimlikler genelde olumsuz ve etiketleyicidir (Agnew, 1998). Bir diğer nokta ise coğrafi bölgeler siyasal bölgeler olarak algılanma problemi de taşımaktadır (Özey, 2006).

Küreselleşme açısından da coğrafi bölgeler sorun teşkil etmektedir. Küreselleşme, gelişen teknolojik ve bilişim ağlarıyla kıtaların, ülkelerin, mekânların birbiriyle çok daha hızlı ve yoğun şekilde etkileşime girmesi anlamına gelmektedir. Bu etkileşim sınır tanımadığı gibi çok boyutlu bir özelliğe sahiptir (Warf, 2006). Sınırların önemli oranda aşıldığı bir ortamda sabit bölge sınırlarını korumaya çalışmak fazlaca iddialı ve gerçeklerden uzak bir yaklaşımdır. E-ekonomi, e-haberleşme çağında bu sınırlar anlamlarını yitirmektedir. Uluslararası sınırların bile göçmenler ve mültecilerle sürekli aşıldığı, etkileşime girildiği bir dönemde bölge sınırları sadece kâğıt üzerinde ve zihin haritalarında kalmaktadır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye'deki bölge coğrafyasıyla ilgili en önemli sorulardan biri genellikle şu olmaktadır: Yedi coğrafi bölgeyi kaldırdığımızda yerine ne koyacağız? Bu soru oldukça masum olmasına karşın, günümüz coğrafi paradigmalarına göre problemlidir. Çünkü yerine konması için bahsedilen olgunun, bu bağlamda yedi coğrafi bölge olgusunun var olduğunu zımnen

*SOSYAL BİLİMLER FELSEFESİ AÇISINDAN TÜRKİYE'DEKİ ÜNİVERSİTELERDE BÖLGESEL
COĞRAFYA ÖĞRETİMİ*

kabul edilmiştir. Yukarıdaki bölümde açıklamaya çalıştığımız şekilde hiçbir zaman böyle sınırları kesin, birbirinden ayrı bölgeler var olmadı. Bölgeler var olmadığı gibi, bazı illerin toprakları iki hatta üç bölgeye paylaştırıldı. Bu sınırların sağlam bir temele oturması için bu şehirlerin hangi kıstaslara göre farklı bölgelere paylaştırıldığının bilimsel olarak açıklanması gerekiyordu. Ülkeyi, bölgelere ayırmak problemlilikten, bu problem illerin farklı bölgelere paylaştırılması ile daha da karmaşık hale getirildi. Bu yaklaşım bölge coğrafyasının öğretimi daha da kolaylaştırdığı tezini de havada bırakmaktadır. Aynı tanımı farklı bölgeler, bölümler ve yöreler altında defalarca yapmak kolaylaştırmaktan ziyade daha da zorlaştırmaktır. Bıktırıcı bir tekrara ve ezbere dayalıdır. Pragmatik bir anlayıştan uzak ve pedagojik temelden de yoksundur. Bu nedenlerle bölgelerin revize edilmesi çözüm değildir. Çözüm bu bölgelerin kaldırılmasıdır.

Türkiye'deki coğrafi bölgeler birer zihin haritasıdır. Altyapısı sağlam olmayan sosyal yapılandırmalardır. Fazlasıyla sübjektiftir. Çünkü birçok kişiye göre zaten hiçbir zaman olmadılar. Hayali çizilen sınırlardır. Bu sınırlar aşıldığında bambaşka bir coğrafyalara geçilmiyordu. Aslında ayrı olduğu düşünülen bu bölgeler çoğu bakımdan benzer özellikleri taşımakta olup, topolojik ağlarla birbirlerine bağlıydılar. Bu bölgeler sadece bölgeleri çizenin veya bu bölgeleri hissedenin gözüyle var oldular.

Türkiye'dekine benzer bölge coğrafyası ayrımı Fransa (Bilgili, 2011), ABD (Demirci, 2005), Kanada (İncekara, 2006) ve İngiltere (Şahin, 2011) gibi ülkelerin hiçbirinde bulunmamaktadır. Bu ülkelerle ilgili coğrafya eğitim sistemlerini inceleyen doktora çalışmalarında bu gerçeklik görülmektedir. "Farklı Ülkelerde Coğrafya Eğitimi ve Öğretimi" (Özey vd., 2013) isimli kitaptan birçok ülkenin coğrafya eğitim sistemine ulaşılabilir. Bu bahsedilen kitapta yer alan ülkelerde de bu tür bölge ayrımları bulunmamaktadır. Bölge terimi sıkça kullanılmasına karşın bu bölge kesin, değişmez sınırlar dâhilinde incelenmemektedir.

Batı ülkelerindeki çoğu coğrafya bölümü kendi ülkeleri için bu kadar ders ve saat ayırma gereksinimi duymamaktadır. Çoğunlukla ülkelerinin genel özellikleri ile ilgili iki veya üç ders yer almaktadır. Hatta bazı üniversitelerde sadece seçmeli ders olarak yer almaktadır. İngiltere'de Oxford Üniversitesi Coğrafya ve Çevre Bölümü ile Cambridge

Üniversitesi Coğrafya Bölümü ders programında kendi ülkeleri ile ilgili zorunlu dersler arasında bir ders yer almamaktadır (Şahin, 2011).

Türkiye'yi bölgelere ayırmadığımızda bir yerin lokasyonun belirlenmesinin zor olduğu şeklindeki düşünce bilimsel açıdan temelsizdir. Çünkü kullandığımız ana ve ara yönler olduğu gibi, ilişkisel olarak belirlediğimiz sayısız lokasyon bulunmaktadır.

Bölge terimi coğrafya için oldukça kullanışlı bir kavramdır; ancak bölge teriminin kullanılması sınırları ayrı ve değişmez bölgelerin olduğu anlamına gelmemektedir. Çalışmamızda bölge teriminin yanlış olduğu ya da kullanılmasının sakıncalı olduğunu iddia edilmemektedir. Yanlış ve bilimsel açıdan hayli geçersiz bulunan Türkiye'deki bölge coğrafyası anlayışıdır.

Bölge kavramı mekânsal algının dinamikliği ve canlılığını içermemektedir. Mekânlar arasındaki ilişkilerin kesin sınırlar çizilmeden, gerçeklikte karşılığı olmayan bölgesel sınırlara anlam yüklemekten ele alınması gereklidir. Daha canlı, daha ilişkisel, daha topolojik bir coğrafya olguları gerçeğine daha yakın verecektir.

Türkiye'de ele alınan şekliyle bölge coğrafyası ölüdür. Batı'da, Türkiye'deki şekliyle bölge coğrafyası bulunmamaktadır. Batı coğrafyası gelişen paradigmalara ayak uydurarak değişim geçirdi ve dönüştü. Tekrar etmek faydalı olacaktır. Öldü denilen bölge coğrafyası hala Türkiye'de üniversitelerde öğretimi yapılan bölge coğrafyasıdır, bölgenin kendisi değildir. Türkiye'deki bölgesel coğrafya, modern sosyal bilimlerin metod, yöntem, yaklaşım ve paradigmalarıyla örtüşmemektedir.

Bu çalışmadaki yaklaşımlardan bölge kavramının coğrafya içinde önemli olmadığı ve ele alınmaması gerektiği şeklinde bir sonuç çıkarılmamalıdır. Aksine ünlü coğrafyacı Derek Gregory bölgenin modern bir yaklaşımla yeniden ele alınması gerekliliği üzerine vurgu yapmaktadır (Gregory, 1978). Bölgenin çok önemli bir kavram olduğunu savunan Gregory, 1950 öncesi Batı'da hâkim olan bölge coğrafyasını savunmamaktadır. Eski bölge coğrafyasına dönüş olmadığı gibi bu yaklaşım daha 1950li yıllarda gözden düştü (Johnston vd, 1990). Batı'da değil bölge coğrafyası bölgenin bizzat kendisi sıcak bir tartışma konusudur. Bu tartışmalarda bölge değinildiği gibi birçok coğrafyacı tarafından gerekli görülmektedir. Türkiye'de ise bölgeden ziyade arkaik, anakronik, determinizm yüklü

*SOSYAL BİLİMLER FELSEFESİ AÇISINDAN TÜRKİYE'DEKİ ÜNİVERSİTELERDE BÖLGESEL
COĞRAFYA ÖĞRETİMİ*

bölge coğrafyası hala önemli görülmekte, ders içeriklerinin önemli bir parçasını oluşturmaktadır.

Ülkemiz coğrafya ve coğrafya öğretmenlikleri bölümlerinde bölgeler derslerinin yanı sıra Türkiye Fiziki Coğrafyası, Türkiye Beşeri Coğrafyası, Türkiye Jeomorfolojisi, Türkiye İklimi, Türkiye Bitki Coğrafyası, Türkiye Toprak Coğrafyası, Türkiye Hidroğrafyası, Türkiye'de Nüfus ve Yerleşme, Türkiye Sanayi Coğrafyası, Türkiye Turizm Coğrafyası, Türkiye Tarım Coğrafyası, Türkiye Ulaşım Coğrafyası, Türkiye Ekonomik Coğrafyası ve benzeri birçok ders daha bulunmaktadır. Bölge yaklaşımının pratik olmadığına bir örnek verecek olursak: Toros Dağları hem Türkiye Fiziki hem Türkiye Jeomorfolojisi hem de Akdeniz Bölgesi Coğrafyası derslerinde incelenmektedir. Konunun ele alınış boyutu ne olursa olsun bu dersler olduğu sürece ilgili konuyu üç kez işlemek zorunluluğu bulunmaktadır. Ülkemizin bütün coğrafi özellikleri ayrı dersler olarak verilirken (Türkiye İklimi, Hidroğrafyası gibi) ayrıca aynı konuları bölge sınırları çizerek defalarca vermek nasıl pratik ve anlaşılması kolay olarak görülebilir? Birçok coğrafya bölümünde bu derslerin çoğu yer almaktadır. Ders programlarının çoğunda yedi bölge ayrı dersler olarak yer alırken, ek olarak Türkiye Coğrafyası ile ilgili dersler de bulunmaktadır. Türkiye Bölge Coğrafyası dersleri bazı üniversitelerde Türkiye Kıyı Bölgeleri ve Türkiye İç Bölgeleri şeklinde bulanmakta olup, içerik olarak çoğunlukla yine yedi bölge bağlamında konular işlenmektedir. Bu nedenlerle bölgeler coğrafyasının kaldırılması enerji ve zaman israfını azaltacaktır. Bölge coğrafyasının kaldırılmasının en önemli sonucu zaman veya enerji israfını önlemeyi azaltmak değildir. En önemli sonucu disipline çok daha geniş açıdan, farklı yaklaşımlarla, modern sosyal bilimler felsefesinden bakmaya kapı aralayacak olmasıdır.

Türkiye bölge coğrafyası kalkmalı mıdır? Batı'daki yaklaşımları ve sosyal bilimlerdeki gelişmeleri dikkate aldığımızda 50-60 yıl önce kalkması gerekirdi. Neden kalkmalı sorusunu önceki bölümde ayrıntılı olarak yapılan açıklamaları kısaca toparlayarak cevaplayalım: Türkiye bölge coğrafyası; betimleyici, genelleme yapamıyor, özcü bir yaklaşıma sahip, idiyografik, anakronik, günümüz mekân algısı ile örtüşmüyor, olumsuz genellemelere açık, gerçeğe bağdaşmıyor, özgücü bir özellik içeriyor, değişime kapalı, determinizme yakın, sosyal bilimler

felsefesindeki yaklaşımlara uygun olmaması gibi özellikleri nedeniyle bilimsel açıdan hayli problemlidir.

Türkiye'deki mevcut bölgesel coğrafya yerine en uygun bilimsel yaklaşım; günümüz sosyal bilimler anlayışına uygun, ilişkisel, insan failliğinin ön planda olduğu, bilimsel bilgiyi sadece fiziki çevreden değil içinde bulunduğu kültürel, tarihsel ve sosyal bağlamlarla kuvvetlendiren mekânsal sentez olmalıdır.

KAYNAKÇA

- Agnew, J. A. (2000). Areal Differentiation In Jonhston, R. J., Gregory, D., Pratt, G. and Watts, M. (eds.) The Dictionary of Human Geography (4th ed.), Blackwell Publishing, Oxford.
- Agnew, J.A. (1998). Geopolitics: Re-visioning World Politics. London: Routledge.
- Ahmad, S. M. (2008). El-İdrisi in Encyclopaedia of the History of Science, Technology, and Medicine in Non-Western Cultures, Selin, H (Ed.), Volume I, Springer.
- Bailly, A. (2008). Regional Geography <http://www.eolss.net/Sample-Chapters/C01/E6-14-03-10.pdf>. (20 Aralık 2015 tarihinde erişildi).
- Barnes, T. (2006). Quantitative Revolution In Warf, B. (ed.), Encyclopedia of Human Geography, SAGE Publications.
- Bilgili, M. (2011). Fransa'da İlk ve Orta Dereceli Okullarda Coğrafya Eğitim Ve Öğretiminin Müfredat, Metot ve Araç-Gereçler Açısından Değerlendirilmesi, Basılmamış Doktora Tezi.
- Claval, P. (2007). Regional Geography: Past And Present (A Review Of Ideas/Concepts, Approaches And Goals), <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.519.5693&rep=rep1&type=pdf>. (20Aralık 2015 tarihinde erişildi).
- Claval, P. (1998). Histoire de la Géographie Française de 1870 à Nos Jours, Paris: Nathan. http://www.persee.fr/doc/genes_1155-3219_2000_num_38_1_1834_t1_0162_0000_2 (18 Aralık 2015 tarihinde erişildi).

*SOSYAL BİLİMLER FELSEFESİ AÇISINDAN TÜRKİYE'DEKİ ÜNİVERSİTELERDE BÖLGESEL
COĞRAFYA ÖĞRETİMİ*

- Clifford, N., French, S., and Valentine, G. (2010). Key Methods in Geography, Second Edition, SAGE.
- Cresswell, T. (2013). Geographical Thought, A Critical Introduction, Wiley-Blackwell.
- Demirci, A. (2005). ABD'de Eğitim Sistemi ve Coğrafya Öğretimi, Aktif Yayınları, İstanbul
- Gordon, S. (2013) [1991]. Sosyal Bilimlerin Tarihi ve Felsefesi, Türkçeye çev: Ü, Tatlıcan ve H, Kösebalaban, Küre Yayınları.
- Gregory, D. (1978) Ideology, Science and Human Geography. London: Hutchinson.
- Gregory, D. (2000). Regional Geography In Jonhston, R. J., Gregory, D., Pratt, G. and Watts, M. (eds.), The Dictionary of Human Geography (4th ed.), Blackwell Publishing, Oxford.
- Gregory, D. (2000). Chorology/chorography In Jonhston, R. J., Gregory, D., Pratt, G. and Watts, M. (eds.), The Dictionary of Human Geography (4th ed.), Blackwell Publishing, Oxford.
- Grossberg, L. (2013). Theorising Context In Featherstone, D. and Painter, J. (eds), Spatial Politics Essays for Doreen Massey, Wiley-Blackwell.
- Harrison, P. (2006). Poststructuralist Theories in Approaches to Human Geography, Aitken, S. and Valentine, G. (eds.), SAGE Publications.
- Hartshorne, R. (1939). The Nature of Geography. Lancaster, PA: Association of American Geographers.
- Hickey, M and Lawson, V. (2005). Beyond Science? Human Geography, Interpretation and Critique, In Questioning Geography, Fundamental Debates, Castree, N., Rogers, A., and Sherman, D., (eds.), Blackwell Publishing.
- Hubbard, P., Kitchin, R., Bartley, B. and Fuller, D. (2005). Thinking Geographically, Space, Theory and Contemporary Human Geography, Continuum.

- İncekara, S. (2006). Kanada'da Genel Eğitim Sistemi ve Coğrafya Öğretimi: İlk ve Ortaöğretim'de Fiziki Ortam, Ders Kitapları, Ulusal Coğrafya Standartları, Öğretim Programları, Öğretim Yöntemleri ve Araç-Gereçler, Çantay Kitabevi.
- Johnston, R.J., Hauer, J. and Hoekveld, A. (1990). Region, Place and Locale: An Introduction to Different Conceptions of Regional Geography in Regional Geography, Current Developments and Future Prospects, Routledge.
- Kuhn, T. S. (1996) [1962]. The Structure of Scientific Revolutions (3rd edn.), Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Massey, D. (2005). For Space. London: Sage.
- Mathewson, K. (200). Environmental Determinism in Encyclopedia of Human Geography, Warf, B (ed.), SAGE Publications.
- Neuman, W. L. (2014). Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches, Seventh Edition, Pearson New International Edition.
- Newbold, K, B. (2010). Population Geography, Tools and Issues, Rowman and Littlefield Publishers.
- Nir, D. (1990). Region As A Socia-Environmental System, An Introduction to a Systemic Regional Geography, The GeoJournal Library, Volume 16, Kluwer Academic Publishers.
- Livingstone, D. N. (1992). The Geographical Tradition: Episodes in the History of a Contested Enterprise. Oxford: Blackwell.
- Özey, R., Kılınç, Y. ve Ateş, M. (2013). Farklı Ülkelerde Coğrafya Eğitimi ve Öğretimi. Özey, R., Kılınç, Y. ve Ateş, M. (Ed.) Pegem Akademi, Ankara.
- Özey, R. (2006). "Coğrafi Bölgelerin Siyasi Bölgeler Olarak Algılanması ve Sonuçları", http://tucaum.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/280/2015/08/semp4_3.pdf (18 Aralık 2015 tarihinde erişildi).
- Pitzl, G. R, (2004). Encyclopedia of Human Geography, Greenwood Publishing.

*SOSYAL BİLİMLER FELSEFESİ AÇISINDAN TÜRKİYE'DEKİ ÜNİVERSİTELERDE BÖLGESEL
COĞRAFYA ÖĞRETİMİ*

- Proudfoot, M. and Lacey, A. R. (2010). Reductionism in The Routledge Dictionary of Philosophy, Fourth edition, Routledge.
- Rana, L. (2008). Geographical Thought: a Systematic Record of Evolution, Concept Publishing Co.
- Rosenberg, A. (2008). Philosophy of Social Science, Westview Press.
- Risjord, M. (2014). Philosophy of Social Science, A Contemporary Introduction, Routledge.
- Said, E.W. (2003) [1978]: Orientalism. London: Penguin.
- Şahin, V. (2011). İngiltere'nin Yüksek Öğretiminde Coğrafya Eğitimi. Basılmamış Doktora Tezi.
- Thrift, N. (2003). Space: the Fundamental Stuff in Geography in Clifford, N. J., Holloway S. L., Rice, S. P., and Valentina, G. (eds.), Key Concepts in Geography, SAGE Publications.
- Tuathail, G. (1996) Critical Geopolitics: the Politics of Writing Global Space. London: Routledge; Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Warf, B. (2009). From Surfaces to Networks, In Warf, B., and Arias S (eds.), the Spatial Turn; Interdisciplinary Perspectives, Routledge.
- Warf, B. (2006). Regional Geography, Encyclopedia of Human Geography, SAGE Publications.
- Warf, B. (2006). Globalization in History of Geography, Encyclopedia of Human Geography, Warf, B. (ed.), SAGE Publications.
- Warf, B. (2006). History of Geography in Encyclopedia of Human Geography, Warf, B. (ED.), SAGE Publications.
- <http://www.yok.gov.tr/web/guest/universitelerimiz>, (18 Aralık 2015 tarihinde erişildi).